

Magyar Hebraisztikai Konferencia

Schweitzer-lectures 2023

Hungarian Hebrew Studies Conference

Schweitzer Lectures 2023

MAGYAR HEBRAISZTIKAI TÁRSASÁG

Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, 2023. február 7.

<http://mhk.elte.hu/2023/>

PROGRAM // PROGRAMME

9:00	Köszöntő – Welcome Bányai Viktória (elnök, MHT)	
	PEREGRINUSOK PEREGRINES <i>Elnök // chair: Papp György</i>	HALLGATÓI SZEKCIÓ STUDENT SESSION <i>Elnök // chair: Biró Tamás</i>
9:10	Zsengellér József: <i>A 17. századi héber köszöntőversek „héber” műfajai</i>	Katharina Hadassah Wendl: <i>How to be a scribe: An(other) introduction. The phenomenon of 19th-century halakhic scribal guides</i>
9:35	Koltai Kornélia: <i>Egyetemi „couleur locale” a 17. századi magyar peregrinusok héber verseiben?</i>	Dombi Gábor: <i>Lázadás és halál. Halál és lázadás. A pesti zsidók 1831-ben</i>
10:00	Szünet – Break	
	BIBLIATUDOMÁNY BIBLICAL STUDIES <i>Elnök // chair: Péntek Dániel</i>	JUDAISZTIKA: HELYTÖRTÉNET JEWISH STUDIES: LOCAL HISTORIES <i>Elnök // chair: Goldmann Márta</i>
10:15	Papp György: <i>A 90. zsoltár Péchi Simon Psalteriumában</i>	Peremiczky Szilvia: <i>„Sin boz i sin palabras”. Kihagyásalakzatok és a csend retorikája a szefárd soá-költészetben</i>
10:40	Koncz-Vágási Katalin: <i>Papi tóra Haggeus könyvében</i>	Pataricza Dóra – Hidvégi Máté: <i>„Biedl Sorl kisasszonynak, aki megvigasztalt sötét napjaimban, a drága, kedves és művelt lánynak” – Löw Immanuel héber autográf birkat hagomel irata</i>
11:05	Grüll Tiborné: <i>Hányan fordították görögre a Tórát?</i>	Balogh István: <i>A kőszegi zsidó temető – adalékok a nyugat-magyarországi zsidó sírkőkultúrához</i>
11:30	Szünet – Break	

		JUDAISZTIKA JEWISH STUDIES <i>Elnök // chair: Bányai Viktória</i>
11:45		Zsom Dóra: <i>A Kaufmann gyűjtemény</i> <i>Szefer ha-malbus című mágikus kézírata</i>
12:10		Dobos Károly Dániel: <i>Hogyan lépett be RaMBaM a Jézus</i> <i>Társaságába? – Avagy Ávráhám ben Hánánjá</i> <i>Jágél (1553–1623) zsidó katekizmusa</i>
12:35		Bodo Edith: <i>Zsidók mint városalapítók: Várad-Váralja</i>
13:00	Zárszó – Closing remarks	

PEREGRINUSOK // PEREGRINES

A 17. századi héber köszöntőversek „héber” műfajai

ZSENGELLÉR JÓZSEF

A biblia héber költészet, amit a keresztény teológusok a reformációval megjelenő eredeti héber szöveg iránti érdeklődésükben gyakran tanulmányoztak, számos műfaji önmeghatározással rendelkezik. Közismertek pl. a מזמור (zsoltár), שיר (ének), קינה (siratóének) héber terminusok, melyek, ha nem is szigorú műfaji meghatározások voltak, mégis többé-kevésbé hasonló stiláris jellemzőkkel bírtak. A 17. századi héber köszöntőversek stílusa szinte szerzőnként különbözik, mégis közöttük is megjelennek azonos műfaji meghatározással feliratozott költemények: ilyenek a שיר (ének), פשוט [שיר] (egyszerű ének), פזמון (bordal), a זמרה (dal), a קינה (sirató) stb. A 62 versből 27 tünteti fel a műfaját. Három helyen fordulnak elő a műfajmegadások. Elsőrenden a címben, de többször jön elő a vers végi kolophonban, sőt előfordul, hogy a vers maga beszél arról, hogy ez a vers egy ének. A 27 műfajmegadásból 5 nem héberül olvasható. A héber elnevezések közül a leggyakoribb a שיר, melynek jelzős kombinációival is találkozunk. Három elnevezés egyedülállónak tekinthető, melyek inkább a szerző érzelmeit vagy a szituációt voltak hivatva megjeleníteni, mint a שמחה מלבב (szívből jövő vidámság), a אחרים לקבודו (mások az ő dicsőségére) és a נדר (fogadalom).

Előadásomban ezeket a terminusokat igyekszem bemutatni, közös jellemzőjüket definiálni

Egyetemi „couleur locale” a 17. századi magyar peregrinusok héber verseiben?

KOLTAI KORNÉLIA
koltai.kornelia@btk.elte.hu

„A 17. századi, magyar protestáns peregrinusok által írt héber nyelvű üdvözlő-versek” NKFIH-projektünk a végéhez közeledik. Összefoglalásként a Magyar Hebraisztikai Társaság éves konferenciáján a Leideni és az Utrechti Egyetemen alkotott versek sajátosságaiba szeretnék általánosabb betekintést nyújtani.

Lehet-e lokális egyetemi szellemiségre következtetni a versekből, vannak-e olyan divatos verstani, tematikai sajátosságok, trendek, esetlegesen nyelvtani (grammatikai-szintaktikai) fordulatok, amelyek az adott egyetemi közösségre jellemzők? Vagy ilyenekről nem beszélhetünk? Nem is annyira az adott egyetemi trend a meghatározó, hanem inkább az interakcióba kerülő személyek stílusa hatott egymásra? Befolyásoló tényező-e, hogy az üdvözlőverset író diákok több egyetemen is megfordultak a peregrinációjuk során?

A kérdésekre az általam lefordított és elemzett, 10 héber nyelvű versből álló leideni korpusz (egy újonnan előkerült leideni *carmen* friss feldolgozásával), valamint 7 utrechti vers általános jellemzőinek összehasonlításával igyekszem válaszokat találni.

HALLGATÓI SZEKCIÓ // STUDENT SESSION

How to be a scribe: An(other) introduction The phenomenon of 19th-century halakhic scribal guides

KATHARINA HADASSAH WENDL
katharina.wendl@fu-berlin.de, Freie Universität Berlin

This presentation will outline the developments that led to a new interest in Jewish scribal law and a proliferation of scribal guides in the 19th century. These developments are located between the fields of halakha and minhag, between halakhic theory and scribal practice, textual and mimetic tradition. Drawing from findings from the broader field of Halakhic History as well as a comparative analysis of 19th century scribal literature and earlier rabbinic literature, I want to elucidate the spread of scribal, halakhic literature in the 19th century.

Throughout the ages, rabbis have been complaining about the state of Jewish scribal practice: Laws pertaining to the manufacture and writing of Torah scrolls, Tefilin, Mezuzot and Megilot Esther (Hilkhos Safrut) are scattered across the Talmud and later halakhic works. Scribal education is not systematic, and scribes are not careful enough.

Already in the Middle Ages, rabbinic scholars attempted to improve this situation by writing halakhic guides on Jewish scribal laws. However, until the 19th century, no standard work for *Hilkhot Safrut* was widely available (and accepted). Not until the 19th century did one halakhic scribal guide become the standard companion for both budding and experienced scribes. In its wake, similar books were written across Ashkenaz as well, but *Keset HaSofer*, written by R. Shlomo Ganzfried (1804-1886, Ungvár), was the most influential. He first published his guide in 1834, and then again as an expanded version in 1871. *Keset HaSofer* has seen many new editions since then – even in the 21st century.

The publication of *Keset HaSofer* as well as the waning state of Jewish scribal education in the 19th century encouraged others to write their own scribal guides. By looking at the development of scribal literature, I want to explore the genre of scribal guides in the 19th century. Investigating the authors' pedagogical and structural intentions, I will outline and discuss the considerations and motivations that led them in writing these handbooks.

Lázadás és halál. Halál és lázadás A pesti zsidók 1831-ben

DOMBI GÁBOR
dombig@or-zse.hu

A világméretű járvány, a kolera 1831-ben érte el Magyarországot. Ekkor már mintegy száz éve nem tombolt az országban súlyos járvány (1738–1744). Előadásomban arra keresem a választ, hogy kevésbé érintette-e a zsidókat 1831-ben a kolera, mint a többieket, tekintettel a vallási előírásokban szereplő higiénára, a meglévő források alapján?

Tézisem az, hogy az első hazai nagy kolerajárvány ugyanolyan váratlanul és súlyosan sújtotta az összes felekezetet gazdasági és egészségügyi szempontból (a különbség a társadalmi osztályok és a lakóhely elhelyezkedése között látható). Párhuzamosan a nemrégiben lezajlott Covid-járvánnyal látható a múltban is, hogy az új pandémia első csapása a legnagyobb, és a vissza-visszatérő kolerajárványok már kevésbé okoztak ilyen súlyos riadalmat és veszteségeket. A pesti (kolera)lázadásban (is) már felvillan a társadalmi feszültségek okozta forrongás, illetve az 1830-as francia forradalmi, illetve belga és lengyel szabadságharcos év hatása is. (A lengyel felkelés leverésére küldött orosz hadseregnek köszönhetjük a kolera magyarországi megjelenését is.) Az első hazai kolerálázadás (Pest, 1831. június 17.) résztvevői, áldozatai között is volt zsidó, emellett súlyos csapás érte őket a pesti zsidó központban, az Orczy-házban, amelyre egy helyi lázadás volt a válaszuk.

A 90. zsoltár Péchi Simon *Psalterium*ában

PAPP GYÖRGY

pgyvdm@yahoo.co.uk, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet

A Zsoltárok könyvének szövege Péchi Simon *Psalterium*ában több ponton is eltér a XVII. században használatban lévő zsoltárszövegek szinte standardnak tekinthető megoldásaitól (például Károli és revíziói). Ahogyan Szilády Áron az 1913-as szövegkiadás előszavában jellemzi Péchi tudós habitusát, aki mélyreható nyelvtudását és széleskörű héber irodalmi ismeretét kamatoztatva olyan zsoltárfordítást készített, amelyből „mindenki meggyőződhetik, hogy írónak sem kisebb azoknál (ti. más zsoltárfordítóknál, mint pl. Kismarjai Weszelin Pál, Komáromi Csipkés György, Szatmárnémeti Mihály, Kaposi Sámuel) s ha kéziratban maradt művei napvilágot láthatnának, régi magyar irodalmunk értékesen gyarapodnék, nyelvtudományunk nyereségnek örvendhetne”.

A tervezett előadásban a 90. zsoltár szövegét vizsgálom meg Péchi Simon *Psalterium*ában. A megnevezett téma a 90. zsoltárhoz kapcsolódó kutatásom részét képezi, és értékes pillanatképeket villant föl a zsoltár fordítás- és értelmezéstörténetéből. Előadásomban két fő kérdéskörre összpontosítanék: egyfelől azt vizsgálom, hogy milyen fordítási megoldásokat javasol Péchi a problémásabb szövegrészek esetében, illetve ott, ahol fordítása jelentős mértékben eltér a többi, saját korában ismert fordítástól, másfelől pedig a zsoltárfordításhoz fűzött tizenhárom magyarázó megjegyzésére is reflektálnék.

Papi tóra Haggeus könyvében

KONCZ-VÁGÁSI KATALIN

katalinvagasi@yahoo.com

Haggeus könyvének egyik legrészletesebb elbeszélő szakasza a 2,11–14, mely teljes mértékben elkülönül a prófétai irat többi részétől. Műfaját és tematikáját is egyedülállónak tekinthetjük. Haggeusnak a papoktól kell útmutatást, tórárt (תורה) kérnie arra nézve, hogy mi a szent (2,12) és mi a tisztátalan (2,13).

A Tizenkét Próféta könyvét tekintve a szentség kérdésköre nem tartozik a leggyakoribb témákhoz, ugyanakkor olyan kifejezésekkel, mint a „szent hegy”, „szent templom” vagy épp a „szent megszenteltségtelenítése” többször találkozhatunk. A fogság utáni prófétáknál (Ezékieltől eltekintve) mindösszesen 12 alkalommal fordul elő tóra-adás: Deutero-Ézsaiás gyűjteményében (Ézs 42,1–4.21; 51,4–6,7) ötször, Haggeusnál (2,11–14) és Zakariásnál (7,12) egyszer, illetve Malakiásnál (2,6–9; 3,22–24) is ötször. Papi tóra kifejezetten Haggeusnál és Malakiásnál jelenik meg.

A Hag 2,11–14 verseiben lévő szakkifejezések arra engednek következtetni, hogy szerzője ismerhette a Papi irat áldozati és tisztasági előírásait (3Móz 7,11–21; 21, vö. 4Móz 18,11–13). A legjelentősebb irodalmi kapcsolat azonban Malakiás könyvének alaprétegével (Mal 1,6–2,9; 3,6–12) fedezhető fel, melyet jól mutat a hasonló problémakör.

Előadásomban bemutatom, hol helyezkedik el a haggeusi papi tóra témafelvetése a Tizenkét Próféta könyve horizontján, különös tekintettel a malakiási paralell gondolatokra, továbbá milyen következtetés vonható le a szakasz előállítására nézve.

Hányan fordították görögre a Tórát?

GRÜLL TIBORNÉ ESZTER

Szent Pál Akadémia

Az ún. Aristeas-levélben részletes beszámolót olvashatunk – a szerző szerint [II.] Ptolemaios által kezdeményezett és finanszírozott – tórafordítás előzményeiről és körülményeiről. A valószínűleg az i.e. 2. század közepén keletkezett pszeudepigráf mű a közismert történetben leírja, miként küldött a jeruzsálemi főpap az uralkodó kérésére minden törzsből 6 tekintélyes és kiváló férfit a projekt megvalósítására (46. c.). Később a fordításban résztvevő személyek száma több variációban felbukkan: egyaránt találkozhatunk a 70-es, a 71-es és a 72-es számmal. Érdekes módon a *Maszekhet Szofrim* 1. fejezete a 72 fordító mellett egy másik hagyományt is őriz, amely szerint összesen öten fordították le a Tórát.

Az Aristeas-levél tartalma a modern szakirodalomban újra az érdeklődés homlokterébe került. Egyre többen vizsgálják a beszámoló egyes elemeinek hitelességét. A legújabb monográfiák közül kiemelendő Nina Collins: *The Library in Alexandria and the Bible in Greek*, 2000; Sylvia Honigman: *Septuagint and Homeric Scholarship*, 2003; Benjamin Wright: *The Letter of Aristeas* (Collins részéről találtak a levél egyes állításai leginkább hitelre méltónak, Wright pedig a legszkeptikusabb). Az egyes könyvek fordításának aprólékos egybevetése mind a szkeptikusok, mind az Aristeas-levelet kiindulási pontként használók számára jeletőséggel bír. A vizsgálatok során egyes lexikai elemek, továbbá a szórend, illetve grammatikai jellegzetességek egybevetését, elemzését szokták elvégezni. A számítógépes adatbázisok (CATSS) nagymértékben megkönnyítik a kutatásokat. A modern fordítástudomány eredményeit felhasználva ma már nem csupán a „szószertinti – szabad fordítás” pólusai között választhatunk, hanem a szabad fordításon belül is többféle kritérium áll rendelkezésre (ld. Theo van der Louw: *Transformations in the Septuagint*, 2007.). A tudományos konszenzus jelenleg amellet szól, hogy az egyes könyveket egy-egy külön fordító ültette át görögre (ld. többek között Hayeon Kim: *Multiple Authorship of the Septuagint Pentateuch*, 2019), azonban újra és újra fellángolnak a viták pl. a Genézis egyenlenségei

kapcsán; a Genézis és Exodus fordítójának azonosságát illetően; illetve az Exodus utolsó egységének (36-40. fejezet) eredetére vonatkozóan.

Előadásomban először az ókori beszámolók hagyományaszálait értelmezem. Ezután röviden rátérek a paradigmaváltások okaira; végül a Genézis és az Exodus kapcsolatával, illetve az Exodus és a Deuteronomium viszonyával foglalkozom, és megvizsgálom egy új paradigma felállításának lehetőségét.

JUDAISZTIKA: HELYTÖRTÉNET

JEWISH STUDIES: LOCAL HISTORIES

“Sin boz i sin palabras” Kihagyásalakzatok és a csend retorikája a szefárd soá-költészetben

PEREMICZKY SZILVIA
peremiczkysz@or-zse.hu, OR-ZSE

A soá-irodalom, és ezen belül az előadásom témáját képező szefárd soá-irodalom, egyik, és talán leggyötrőbb kérdése, hogy miként lehet írni a holokauszt szörnyűségeiről, miként lehet elmondani az elmondhatatlant, és hogy létezik-e egyáltalán olyan nyelv, amely képes érzékeltetni a felfoghatatlant. A magyar olvasó számára talán legismertebb szerzők közül Kertész Imre regényeiben és esszéiben újra és újra visszatér a kínzó problémára; Paul Celan pedig, aki az elmúlt évtizedek magyar költészetére is óriási hatást tett, a (német) nyelv grammatikájának és struktúrájának teljes megbontásával próbálta megtalálni az adekvát nyelvet, ám költészetének talán legfelkavaróbb jellemzője az úgynevezett kihagyásalakzatok használata, azaz az elhallgatás, a csend hangsúlyos jelenléte. A „csend retorikája”, beleértve a(z el)hallgatás, az elnémulás szándékos és súlyozott használatát, egyidős az irodalommal és a zsidó irodalommal is. A kihagyásalakzatok többek között a 16-17. századi converso-irodalomban egyfajta kódolt olvasat létrehozására szolgáltak, és egyes szefárd műfajokokban, például a románcokban, az elhallgatás és a kihagyás kulcsfontosságú szervezőerő. Azonban a csend esztétikája a soá-irodalomban új jelentést kapott, az európai szefárd közösségek tragédiájának irodalmi ábrázolásaiban különböző szerepe van a kihagyásalakzatoknak: vagy az elmondhatatlan kifejezésére, vagy az elpusztított múlt által hagyott hiány és űr érzékeltetésére szolgálnak. Avner Perez *Hamu és füst* című verse (amely Daniel Akiva megrázó erejű zenéjével rendszeresen hangzik fel izraeli holokauszt-megemlékezéseken) vagy a *Rika Kuriel balladája*, a csend és az elnémulás gesztusával mintegy elismeri, hogy a nyelv kudarcot vallott. Rita Gabbay-Simantov *Szombat* című verse viszont látszatra egy egyszerű családi idilli leírása, de a szefárd történelmet ismerő olvasó tudja, hogy egy elveszett világnak, a görög

zsidóságnak állít emléket, amelyet a soá alatt szinte teljesen elpusztítottak, noha a versben nincs szó a pusztulásról, helyette azt látjuk, ami odaveszett. Előadásomban Avner Perez és Rita Gabbay-Simantov egy-egy versének segítségével azt kívánom bemutatni, hogy a szefárd költészet hogyan próbálta szavakba önteni a gyakran elnémitó, és szinte mindig megfogalmazhatatlan iszonyatot és fájdalmat, a szinte egyetlen lehetséges módon: a csenden, az *elhallgatáson* és az elnémuláson keresztül.

**„Biedl Sorl kisasszonynak, aki megvigasztalt sötét napjaimban,
a drága, kedves és művelt lánynak” –
Löw Immánuel héber autográf birkat hagomel irata**

PATARICZA DÓRA – HIDVÉGI MÁTÉ
dora.pataricza@abo.fi, drhidvegimate@gmail.com

Löw Immánuel (1854–1944). „A szegedi zsidó hitközségnek 66 évig volt főabbija, a magyarországi kongresszusi zsidóság felsőházi képviselője, a keleti nyelvészetnek és az egyetemes zsidó tudománynak egyik legnagyobb bűvara, legátfogóbb kutatója. Szellemben, jellemben, kiállásban, felfogásban kortársaitól elütő egyéniség volt. Mindenütt külön utat járó, saját elgondolását érvényesítő. Bámulatos tekintély zsidó és nemzsidó tudományos körökben itthon és külföldön.”¹ Előadásunkban Löw Immánuel datálatlan, héber nyelvű autográf iratát mutatjuk be, amelyet Biedl Samu szegedi hitközségi elnök egyik lányának címzett, egy, közelebről meg nem nevezett, veszélyből való megmenekülése alkalmából. Elemezzük e birkat hagomel szövegét, keletkezésének történetét, lehetséges datálását, címzettjét, a szövegben olvasható filológiai támpontokat és azt, hogy miképpen segíthetett egy fiatal lány Szeged idősödő főabbijának. Az előadásunkban a forrás alapján kitérünk a Löw-perre, Löw betegségére és Löw Immánuel, illetve a Biedl lányok későbbi sorsára is.

¹ Scheiber Sándor: Veszteségeink. A Magyarországi Izraeliták Országos Tanácsának és a Vezérlőbizottságnak halottai. Az Országos Rabbiképző Intézet évkönyve az 1943/44, 1944/45. és az 1945/46. tanévről. Budapest, 1946. 9-21.

A kőszegi zsidó temető – adalékok a nyugat-magyarországi zsidó sírkőkulturához

BALOGH ISTVÁN
baloghi@or-zse.hu, OR-ZSE

Kőszeg sokszínű épített emlékeinek és kulturális hagyományainak részét képezi az egykor itt élt zsidó közösség öröksége is. A hányatott sorsú zsinagóga közelmúltban lezajlott felújításával párhuzamosan, a Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete (FTI-iASK) ösztöndíjasaként 2020-2022 között végeztem kutatásokat a régióban és készítettem el a kőszegi zsidó temető teljeskörű dokumentációját. A kutatást egyedülállóan gazdag forrásanyag segítette: rendelkezésemre állt a viszonylag épen fennmaradt temető, annak egy 2001-ben készült értékvizsgálati anyaga, a zsidó közösség monográfiája, egy eredeti temetőterkép, több korabeli emléktábla és egy, a zsidó temetőt ábrázoló festmény is

A kőszegi zsidó temető a holokauszt során elpusztított izraelita közösség egyetlen eredeti formájában megőrzött emléke. Alapítása, és a szertartási épület felépítése a legjelentősebb kőszegi mecénás, az első magyarországi zsidó nemes és báró, koromlai Schey Fülöp érdeme. A kutatás egyik fontos eredménye, hogy a dokumentálás során előkerült az alapítás emlékét őrző, 1852-ből származó német nyelvű kőtábla fragmentuma. A temetőben napjainkban 194 sírkő található. A különböző források összevetése alapján összesen 225 elhunyt személy sírhelye dokumentálható, ebből 216 név szerint is beazonosítható. A síremlékeken keresztül kirajzolódik egy alig egy évszázadon keresztül létezett, asszimilált zsidó közösség képe. A kutatás során regionális jelentőségű eredményt is sikerült felmutatni. A korai emléktábla vizsgálata során sikerült körvonalazni az ún. félköríves, volutás sírkövek eredetét és regionális elterjedését. Ennek központja a burgenlandi térség, területe észak felé a cseh-morva hatásokkal keveredve a Duna vonaláig, kelet felé Veszprém és Vas megye határáig, dél-délkelet felé, fokozatos átmenetben, Zala és Somogy megye délnyugati részéig terjed. A tipológiai előképek kutatása során kiderült, hogy a voluta már a bécsi régi zsidó temető XVII. század első felének reprezentatív barokk síremlékein is megjelent, a XVIII.-XIX. században terjedt el, majd vált sematikusá. A formavilághoz sajátos szövegrendezés és jellegzetes motívumhasználat is társul. A részletgazdag kidolgozású, domborított korona-motívum azonos mintákat követő megvalósításait figyelhetjük meg többek között a Kőszeghez közeli Kobersdorf és Lackenbach temetőjében is.

Az előadás célja, hogy bemutassa a kutatás helyi és regionális vonatkozású eredményeit, amelyek adalékokat szolgáltatnak a Hét Község (Seva Kehillot) és Rohonc történelmi zsidó községeiből kifejlődött nyugat, és délnyugat dunántúli zsidó közösségek funerális kultúrájának behatóbb megismeréséhez.

**A Kaufmann-gyűjtemény
Szefer ha-malbus című mágikus kézírata**

ZSOM DÓRA

ELTE BTK Ségi Filológiai és Arab Tanszék

A Szefer ha-malbus („Az öltözet könyve”) cím alatt többféle, egymástól akár teljesen független szövegekkel is találkozhatunk. Az egyik ismert szöveg-hagyomány ezen a címen egy olyan mágikus eljárást ír le, mely segítségével az ember, mint egy ruhát magára ölti Isten nevét. A mágikus ruhát – egy kapucnis köpenyt – ténylegesen el is készítenek, arra Isten különböző titkos neveit írják, majd a ruhát egy speciális szertartáson öltik magukra, melynek során vízbe merülnek. Ennek a hagyománynak egy változata megtalálható a haszidé Askenáz (12-13. sz.) gyakorlatai között is: a mester úgy hagyományozza a tanítványnak Isten neveit, hogy közben fehér ruhát viselve vízben állnak. A vízbemerülés és a védelmező funkciójú isteni név felvételének gyakorlata a Harba de-Mose (Mózes kardja) című, valószínűleg a 11. század előtt keletkezett iratban is megtalálható.

Egy teljesen más tartalmú mágikus szöveggel is találkozhatunk Szefer ha-malbus címen, mely egyfelől a Szefer ha-razim, másfelől a Razi’el ha-mal’akh című közismert mágikus kézikönyvek bevezető részének is egy fejezetét képezi. A Szefer ha-razim a Kairói Geniza kézirat-örödékei között maradt fenn, és keletkezését a 3-4. századra datálják; a Razi’el ha-mal’akh pedig a 13. században keletkezett a haszidé Askenáz körében. A Szefer ha-malbus című fejezet eredetileg feltehetően egy önálló mű lehetett, melyet egybeszerkesztettek a Szefer ha-razim, illetve a Razi’el ha-mal’akh többi részével.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában, a Kaufmann-gyűjteményben is található egy Szefer ha-malbus című kézirat (MS A 245), aminek a kezdete ugyan megegyezik a Szefer ha-razim és a Razi’el ha-mal’akh szövegével, de a továbbiakban mind tartalmában, mind terjedelmében jelentősen eltér attól.

Az előadás röviden bemutatja a fent felsorolt, eltérő Szefer ha-malbus hagyományokat, hosszabban ismerteti a Kaufmann gyűjteményben őrzött Szefer ha-malbus című kézirat tartalmát, majd annak egy, Mózeshez köthető mágikus motívumát elemzi a motívum midrási hátterének és a muszlim hagyományban történő továbbélésének bemutatásával.

Hogyan lépett be RaMBaM a Jézus Társaságába? Avagy Ávrám ben Hánánjá Jágél (1553-1623) zsidó katekizmusa

DOBOS KÁROLY DÁNIEL

dobos.karoly@btk.ppke.hu OR-ZSE, PPKE

A történészek és hebraisták körében egyaránt jól ismert tény, hogy az emancipáció korában bevett szokás volt a zsidó vallást a keresztény forrásból kölcsönözött, a klasszikus kérdés-felelet sémát követő egyszerű hittankönyvekben, ún. katekizmusokban bemutatni. Jakob Josef Petuchowski egy cikkében 35 ilyen katekizmus formában szerkesztett tankönyvet sorol fel kizárólag az 1782 és 1884 közötti időszakból.

Azt már talán kevesebben tudják, hogy a judaizmus első katekizmuszerű összefoglalása sokkal korábban keletkezett. Az első zsidó katekizmus *Lékáh Tov* (Jó tanítás) címmel 1595-ben jelent meg Velencében. A mű szerzője, Ávrám ben Hánánjá Jágél (1553–1623) írását – ezt Siegmund Maybaum 19. század végi elemzéséből jól tudjuk – egy korabeli német jezsuita szerző, Peter Canisius SJ (1521–1597) *Parvus catechismus catholicorum* (Katolikusok kis katekizmusa) című művének átdolgozásával készítette el. A művet első hallásra talán hajlamosak lennénk egy külön szerző által papírra vetett kuriózumnak tekinteni. Ez az álláspont azonban könnyen cáfolható, ha figyelembe vesszük – ahogy azt Moris M. Faienstein egy cikkében kimutatta –, hogy a könyvecske első megjelenése után még 30 kiadás ért meg, s már a 17. század folyamán létezett latin, német, angol és jiddis fordítása is. Sőt, a 17. századi ortodoxia egyik kimagasló alakja, Jesájá Horovitz (1565–1630) maga is ismerte és elismerte az írást, ez utóbbit a belőle átvett kölcsönzés bizonyítja Horovitz *Sné Lúhot ha-Berit* című művében.

Előadásomban Jágél katekizmusát kívánom röviden bemutatni, felvillantva azt a tényt, hogy a szerző bizonyos pontokon mennyire szolgálta a jezsuita modelljét. Az ezt követő elemzésben különösen két kérdésre keresem a választ:

1. Milyen módszerrel volt képes szerzőnk e tipikus keresztény könyvtípust zsidó olvasói számára is elfogadhatóvá tenni?

2. Kiket érdekelhetett egy ilyen típusú könyv a korai újkori Itáliában? Másként fogalmazva, hogyan tudnánk a könyvecske által megcélzott olvasóközönséget rekonstruálni? A könyv hatástörténetét követve találkozhatunk keresztény hebraistákkal, kitért zsidókkal és proto-maszkilokkal is. Az ő számukra készülhettek a különböző fordítások. Ugyanakkor az eredetiben héber nyelven megfogalmazott mű legelső célközönségét mégis csak a 16. századi végi észak-italiai zsidó közösségek soraiban kell keresnünk. Kik lehettek ők? Erre a kérdésre is választ keresünk az előadás során.

Zsidók mint városlapítók: Várad-Váralja

BODO EDITH

edithemese@yahoo.com

Napjainkban, Váralja Nagyváradnak egy városrésze, de keletkezésekor különálló város volt, Várad-Olaszi, Várad-Velence és Várad-Újváros mellett. Mind a négy városnak külön közigazgatási hatósága és külön földesura volt. Olaszi és Velence földesura a Nagyvárad-i Római Katolikus püspökség volt, Újvárosé a káptalan, miközben a vár és környéke a magyar királyi kamarai kincstárhoz tartozott. Mivel Újvárosban és Olasziban a kiváltsággal nem bíró zsidóknak nem volt szabad megtelepedniük, ezért inkább Velencére, majd a Vár környékére húzódtak, mivelhogy a várparancsnokok engedélyezték a letelepedésüket. Sőt, támogatták őket, és még azt is megengedték, hogy saját bírót válasszanak. Miután 1780-ban megszüntették a vár katonai jellegét, 1783-ban elrendelték az ott lévő terület házhelyekre való felosztását.

Előadásunkban arra keresünk választ, hogy hogyan került a földrészek nagy része zsidó kézbe, hogyan lettek 1792-ben Váralja alapítói, kik voltak az alapítók, épületeik, viszonyuk a keresztény lakossággal, felhasználva dokumentumokat, településtérképeket, épületterveket a MNL OL-ból és Román Nemzeti Levéltár Bihar Megyei Levéltárából.

INFORMATIKAI HÁTTÉR
TECHNICAL BACKGROUND

ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ – ZSIDÓ EGYETEM
JEWISH THEOLOGICAL SEMINARY – UNIVERSITY OF JEWISH STUDIES, HUNGARY

PROGRAMBIZOTTSÁG
PROGRAMME COMMITTEE

BÁNYAI VIKTÓRIA, BIRÓ TAMÁS, PAPP GYÖRGY, PÉNTEK DÁNIEL

MAGYAR HEBRAISZTIKAI TÁRSASÁG
HUNGARIAN HEBREW STUDIES SOCIETY

<http://mht.org.hu/>

